

Глазова С. М.,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови та славістики
Бердянського державного педагогічного університету

РІЗНОАСПЕКТНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЯСНЮВАЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ РІЗНИХ РІВНІВ

Анотація. У мові пояснювальне значення втілюється в синтаксичних конструкціях, утворених на різних рівнях синтаксичних зв'язків – сполученні слів, складному реченні та тексті, кожен із яких має своєрідну специфіку його вираження. Залучені для цього мовні засоби виявляють ізоморфність на всіх згаданих рівнях, адже вони зумовлені спільними синтаксичними чинниками. Тому аналіз мовних засобів формування пояснювального відношення, здійснений на реченнєвих конструкціях, дасть підстави для означення специфіки мовного вираження цього значення на рівні інших синтаксичних одиниць-конструкцій.

У сучасній лінгвістичній науці склався тривимірний підхід до вивчення одиниць синтаксису, який полягає у принципі диференційованого вивчення синтаксичних одиниць на трьох рівнях: формально-синтаксичному, семантико-синтаксичному і комунікативному.

Аналіз пояснення на кожному окремо взятому рівні дає певну інформацію про його формальну та семантичну структуру, проте виділені ознаки тільки в комплексі можуть забезпечити найвичерпнішу інформацію щодо специфіки того чи іншого типу реченнєвих одиниць. Відповідно, кожен із рівнів має досліджуватися за допомогою понять та методами, що адекватні природі того чи іншого рівня з наступним з'ясуванням їх зв'язків.

Аналіз своєрідності багаторівневої організації пояснювальних висловлень є підґрунтям для з'ясування характерних рис їхнього функціонування у мовленні. Функціональний аспект вивчення складних речень із пояснювальним компонентом змісту зумовлює введення до апарату дослідження поняття про мовленнєву ситуацію, урахування такої важливої її ознаки, як склад учасників (дихотомія «мовець-слухач»), їхніх фонівих знань та стратегії мовця – того, що становить предмет прагмалінгвістики. Важливим у прагматичному аналізі є звернення до основних положень теорії мовленнєвих актів, вивчення особливостей функціонування висловлень із пояснювальним компонентом змісту у складі окремих контекстів як мовленнєвих дій.

Ключові слова: пояснення, пояснювальні конструкції, формально-синтаксичний, семантико-синтаксичний та прагматичний аспекти.

Постановка проблеми. Дослідження пояснювальних конструкцій різних рівнів відбувається в термінах та з інструментарієм, який відповідає природі кожного з них. Поняттю «конструкція» в науковому дискурсі відповідають такі синтаксичні одиниці, як словосполучення, складне сполучникове речення та текст.

Словосполучення аналізується з боку його формальної організації та семантичної специфіки з огляду на номінативну природу цієї одиниці та функційну специфіку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. При виленуванні пояснювальних словосполучень вихідним положенням є прийнята сьогодні в мовознавстві позиція, згідно з якою виділяються сурядні та підрядні словосполучення (В. Белошапкова, І. Вихованець, О. Пономарів, К. Шульжук). Слід зазначити, що існування пояснювальних сурядних словосполучень визнається не всіма, зокрема, не виділяють їх як окремих тип І. Вихованець і К. Шульжук.

Мета статті – аналіз поглядів дослідників щодо пояснювальних конструкцій різних рівнів.

Виклад основного матеріалу. Очевидно, суперечності щодо пояснювальних словосполучень пов'язані зі специфікою розуміння словосполучень загалом, на що вказував ще В. Виноградов. З одного боку, словосполучення розглядається як складник речення, будівельний матеріал для нього, що тягне за собою з'ясування його відношення до предикативного ядра, тобто констатується зв'язаність словосполучення й речення. З другого – визнається й відносна самостійність словосполучення, його відтворюваність у мові, тобто можливість функціонування як окремої складної номінативної одиниці [1, с. 231–254; 2, с. 32]. Так, за першого підходу пояснювальні словосполучення не можуть бути виділені, оскільки в реченні пояснювальна конструкція пов'язана з опорним компонентом, наприклад: *З Микити було вигнано «бісів», тобто крамольні, еретичні помисли* (Р. Мовчан) – *визаняти «бісів», тобто крамольні, еретичні помисли*. Другий підхід, який можна означити як номінативний, цілком виправдовує й позареченнєве існування конструкцій, пор., наприклад: *журавель, тобто колодязь, «Павук, або Глитай»* (назва), *емерити, тобто люди на пенсії* тощо. Як засвідчує аналіз літератури, саме останній – номінативний – підхід сприяв утвердженню думки про потребу виділення сурядних словосполучень у цілому.

Підставою для виділення сурядних словосполучень стало те, що вони, як і підрядні, створюють складніше номінативне утворення, «розчленоване й повніше, ніж слово» [3, с. 182], слугують «засобом розвитку й видозміни понять, що виражаються словом» [4, с. 66]. Отже, в основу виділення був покладений семантико-номінативний критерій. Проте це не вплинуло на визнання статусу пояснювальних словосполучень як окремого типу, хоча очевидно є різниця евристичного потенціалу слова й пояснювальної конструкції, пор.: *алігатор* і *алігатор, тобто крокодил, Гуінплен* і *людина, яка сміється, тобто Гуінплен* або *гравець* і *людина, яка грається, тобто homo ludens*, – з одного боку, і разом із тим близькість за характером номінації реалій дійсності пояснювальних і, наприклад, єднальних словосполучень, пор.: *села й міста* і *села й міста, тобто населені пункти*. При цьому єднальне словосполучення як розчленоване позначення реалії дійсності (локатива) визнається сло-

восполученням, а пояснювальне – ні. Отже, очевидно є певна неузгодженість щодо виділення сурядних словосполучень на підставі семантико-номінативного критерію.

Указану неузгодженість в україністиці заважає подолати те, що, ґрунтуючись на засадах тісного взаємозв'язку словосполучення і речення, точніше, визнаючи потребу виділення словосполучень лише в межах речення, дослідники розглядають характер синтаксичного зв'язку в поясненні як опосередкований підрядний зв'язок, «який вказує на подвійну залежність другорядного члена від опорних членів речення і поєднує два компоненти з абсолютно тотожною або частково тотожною семантикою» [5, с. 10]. Схема, за якою вчені визначають тип синтаксичного зв'язку, така: один із компонентів пояснення (залежний) підпорядковується опорному, з одного боку, і через посередництво опорного співвідноситься з третім членом або предикативним ядром, щодо якого координуються семантико-синтаксичні функції опорного і залежного компонентів, поєднаних опосередкованим підрядним зв'язком, з другого боку [5, с. 16]. Із цього визначення випливає, що пояснювальна конструкція визнається однією мінімальною синтаксичною одиницею, оскільки становить частину підрядного словосполучення (дослідники відстоювали можливість функціонування лише підрядного зв'язку в словосполученнях [5, с. 6]).

Подолання вузького погляду на типи зв'язків у словосполученні, зокрема визнання рівноправності сурядних словосполучень, нічого не змінило в кваліфікації типу зв'язку в пояснювальних конструкціях (див., наприклад, таку ж інтерпретацію [6, с. 86; 7, с. 476]). На противагу цій інтерпретації синтаксичного зв'язку в пояснювальних конструкціях В. Белошапкина відстоює позицію щодо їх сурядності, зокрема апелюючи до того, що граматичне значення словосполучення ізоморфне граматичному значенню складного речення [8, с. 73], що не заперечує й поглядів українських синтаксистів на прореченнєву природу сурядного зв'язку й відношень, які спостерігаються в словосполученні [2, с. 41]. Спираючись на такий підхід, слід кваліфікувати пояснювальні словосполучення як сурядні, оскільки за формально-синтаксичною та семантико-синтаксичною однотипністю та значеннєвим паралелізмом реченнєві конструкції відносять до сурядних [3, с. 345].

У сучасному українському мовознавстві (С. Глазова, С. Байдусь, О. Кадочнікова) пояснювальні словосполучення розглядаються як номінативні синтаксичні одиниці-конструкції, які складаються з двох компонентів, що поєднані сурядним зв'язком за допомогою пояснювальних сполучників (або без них) і виражають семантико-синтаксичне відношення пояснення та виконують у реченні однакову функцію, тобто є однофункційними. «Пояснювальний компонент може входити до складу простого неелементарного речення як його член чи складне словосполучення у позиції члена речення» [9, с. 9].

Окреслені суперечності щодо словосполучень значною мірою зумовлені недиференційованим підходом до аналізу складних пояснювальних речень: з одного боку, невизначеністю синтаксичної природи зв'язку в реченнєвих пояснювальних конструкціях, із другого – складністю семантичного відношення пояснення, в основі якого лежить логічне відношення тотожності [5, с. 73]. Тому з'ясування семантичної сутності пояснення та формальних засобів його вираження в складному реченні становить важливе завдання й з огляду на можливість уточнення деяких положень теорії словосполучення.

Нині в лінгвістичній науці склався тривимірний підхід до вивчення речення як центральної одиниці-конструкції синтаксису, який полягає у виділенні й аналізі формально-синтаксичної, семантико-синтаксичної і комунікативної структур речення [3, с. 49]. Такий підхід цілком відповідає утвердженню Ф. Данешем у статті «Про три аспекти синтаксису» [10] принципу диференційованого вивчення синтаксичних одиниць на трьох рівнях: 1) рівні граматичної структури речення, 2) рівні семантичної структури речення; 3) рівні мовленнєвої організації речення [10].

Аналіз речення на кожному окремо взятому рівні дає певну інформацію про його формальну та семантичну структуру відповідно, проте виділені ознаки лише в комплексі можуть забезпечити найбільш вичерпну інформацію про специфіку того чи іншого типу реченнєвих одиниць. Кожен із рівнів організації речення має досліджуватися за допомогою понять та методами, що адекватні природі того чи іншого рівня з наступним з'ясуванням їх зв'язків.

Як зазначалося, у дослідженні складного речення виділяють формально-семантичний рівень, на якому перетинаються формально-синтаксичний та семантико-синтаксичний рівні. Його характеризують засоби зв'язку як показники водночас і типу синтаксичного зв'язку, і характеру семантичного відношення. Як зазначають дослідники, сполучники в експліцитній або імпліцитній формі є центральним семантичним компонентом, визначальним показником семантичних відношень між елементарними реченнями в складному реченні [5, с. 68]. Підхід до аналізу цього рівня в роботі ґрунтується на визнанні того факту, що з формально-граматичного боку сполучник у найзагальнішій формі задає характер формального співвідношення частин, але разом із тим семантика частин може суттєво модифікувати це співвідношення. Висвітлення цього аспекту має суттєве значення для з'ясування проблеми сурядності/підрядності пояснювальних речень. Як відомо, саме позиційна закріпленість сполучного засобу в реченнях пояснювальної семантики значною мірою вплинула на визнання їхньої підрядної природи [3, с. 345], оскільки ще з часів О. Пешковського не втратила впливу позиція щодо цього критерію як диференційної ознаки підрядного зв'язку: саме це відрізняє його від сурядного, при якому сполучники ніби стоять між частинами складного речення. У такій суперечливій ситуації цілкомітою слушністю відзначається позиція, згідно з якою у разі кваліфікації речень за критерієм сурядності/підрядності опертя або на форму, або на зміст може дати цілком протилежні результати [12, с. 38; 9], що й диктує звернення до компонентного аналізу як із боку форми, так і з боку змісту. Тому виявлення додаткових аргументів на користь погляду на пояснювальні конструкції як сурядні визначає ґрунтовне дослідження засобів зв'язку в їх стосунку до форми та змісту речень.

Аналіз формально-синтаксичної та семантико-синтаксичної структури пояснювальних речень дає вичерпну інформацію про цей тип конструкцій як явище мовного рівня. На мовленнєвому (динамічному) рівні вивчається специфіка висловлення як комунікативно завершеного й цілісного утворення [3, с. 285–288].

З'ясування специфіки комунікативної організації власне-пояснювальних висловлень має важливе значення з огляду на певну суперечність: на формальному та семантичному рівні речення вивчається як цілісність, що значною мірою зумовлює його

кваліфікацію як складнопідрядного, тоді як комунікативний рівень їх організації засвідчує своєрідну розчленованість компонентів у складі висловлення. Ця розчленованість виявляється як в особливостях інтонації, так і в здатності висловлень до парцеляції, яка за своїм характером не співвідносна з випадками парцелювання інших типів висловлень. Аналіз специфічності комунікативних ознак власне-пояснювальних висловлень, які визначають характер актуального членування, дає додаткові докази для кваліфікації синтаксичного зв'язку як сурядного.

У синтаксичній науці комунікативна організація висловлення аналізується із залученням таких понять, як актуальне членування (тема-рематичне членування), інтонація, комунікативна настанова, контекстуальне оточення [13; 14; 15].

Під поняттям актуального членування розуміється поділ інформації на відому (тема) та нову, актуальну (рема). Дослідники виділяють такі конститутивні ознаки теми й реми висловлення: тема – це вихідний пункт висловлення, вона актуально менш значуща, очевидна, визначена попереднім контекстом, ситуацією спілкування; рема містить те, що повідомляється про тему, значущіша, ніж тема висловлення, тобто містить актуальну інформацію в певному контексті чи ситуації спілкування, є носієм нової інформації [8; 5 та ін.].

Слід відзначити, що в дослідженнях синтаксису пояснювальних конструкцій науковці так чи інакше вказували на специфічність інтонаційного малюнка цих висловлень [16; 17; 18; 19; 15].

Як було показано І. Ойце, для речень уточнювальної та власне-пояснювальної семантики характерні різні інтонаційні акценти. Для конструкцій з уточнювальними реченнями типовий такий вид інтонації, особливість якої полягає в характерному для неї неспокійному пониженні тону на логічно наголошеному слові першої частини й у значній паузі під час переходу до другої частини, яка вимовляється зі звичайним зниженням тону. Для складних же речень із власне-пояснювальними відношеннями типова інтонація, яка характеризується такими ознаками: у кінці першої частини також спостерігається зниження тону, але це зниження спокійне і дуже наближається до інтонації кінця самостійних речень, пауза між частинами дуже близька до так званої розділової паузи; обидві частини вимовляються без різких зсувів у зміні голосового тону [18, с. 7]. Різниця між інтонаціями цих різновидів пояснення, на думку автора, не може слугувати підставою для їх роз'єднання, невіднесення до однієї синтаксичної категорії, оскільки інтонація залежить від інших структурних засобів і підпорядковується їм [18, с. 7]. Цей висновок цілком узгоджується з позицією А. Загнітка, який стверджує, що інтонація лише відображає той чи інший тип смислових відношень [20; 21]. Проте очевидно, що й уточнення характеру й ролі інтонації та актуального членування пояснювальних висловлень у сукупності ознак різних рівнів дозволить адекватно визначити їхню граматичну природу.

Зрештою необхідно зауважити, що ігнорування комунікативної специфіки пояснювальних висловлень, спостережене в синтаксичних дослідженнях, не дозволило виявити закономірності функціонування їх у межах тексту, тобто простежити реалізацію пояснювальної семантики, розгорнутої на рівні мовленнєвої одиниці – тексту – як структурно організованої, смислової й комунікативно завершеної цілості. Хоча, як вдалося переконливо довести М. Ляпон, речення і текст на рівні реалізації семантичних відношень виявляють ізоморфність

[22, с. 198], усе ж входження речення до тексту спричиняє виникнення його явної або неявної залежності від оточення [6, с. 74–75].

Звернення до цих аспектів означає вихід до кола питань, які становлять предмет комунікативної лінгвістики як галузі мовознавства [9, с. 7]. У зв'язку із цим видається важливим аналіз не лише комунікативної організації пояснювальних висловлень у її дотичності до особливостей формальної організації (питання, що перебуває в межах синтаксису), а й дослідження значущих комунікативно-прагматичних факторів, які визначають появу висловлень із пояснювальним компонентом змісту.

Умотивованість звернення до набутоків комунікативної лінгвістики, зокрема до теорії мовленнєвих актів або прагматики як її складової частини [9, с. 14], із метою виявлення специфіки пояснення як явища мовного рівня обґрунтовується тим, що воно не може бути осмислене цілісно як унікальний феномен лише за мовними параметрами. Складність і суперечливість мовно-мовленнєвої репрезентації пояснювальних конструкцій передусім свідчить про їх детермінованість комунікативно-прагматичними чинниками, специфічною функцією в мовленні. Очевидним є той факт, що мовні механізми вираження того самого змісту (наприклад: *Люди будують будинок, Будинок будується людьми*) не спричиняють самі по собі необхідності розташування ситуацій поряд, оскільки їхній реальний зміст однаковий. Поєднання в одній структурі на зразок: *Люди будують будинок, тобто будинок будується людьми* або *Будинок будується людьми, тобто люди будують будинок* – стає можливим лише завдяки кончній потребі мовця виразити певний зміст і цим самим досягти певного ефекту в ситуації спілкування. Мова лише відгукнулася на цю потребу людини говорити цілеспрямовано, у тому числі й створивши унікальний мовний механізм досягнення певної мети за рахунок, здавалося б, позбавленого сенсу твердження «А є А» (= А, тобто А). Дворазове називання того самого та фактична поєднаність в одній синтаксичній структурі тотожних позамовних ситуацій, виражених у мові по-різному, не є необхідністю мови, навіть більше, суперечить мовним принципам, а визначається суто позамовними, мовленнєвими чинниками.

Прагматичний аспект дослідження синтаксичних одиниць не суперечить принципам лінгвістичного аналізу, а у своєрідний спосіб доповнює положення, виявлені на рівні вивчення мовного знака, інформацією про їхні функційні можливості. Співвідношення мовного та прагматичного аспектів окреслюється різноспрямованістю дослідницьких зусиль. Лінгвістичний аналіз іде від форми до змісту і через зміст до функції, прагматичний аналіз передбачає зворотну процедуру – від функції та смислу до форми [23, с. 43].

Прагматичний підхід до аналізу висловлень розгорнуто в теорії мовленнєвих актів, яка виходить із презумпції того, що «виголошення висловлення і є здійснення дії» [11, с. 109]. Теоретичні засади теорії мовленнєвих актів у зарубіжній науці висвітлені в працях Дж. Остина, Дж. Сьорля, Д. Вандервекена, З. Вендлера, П. Стросона, Д. Гордона, Дж. Лакоффа, Т. Ван Дейка, А. Вежбицької, Ч. Стівенсона та ін. В українському та російському мовознавстві цими проблемами займалися такі науковці, як Н. Арутюнова, Ф. Бацевич, В. Звєгінцев, О. Падучева, О. Кибрик, Г. Почепцов, Л. Фоміна, С.В. Ясєдова, П. Ткач та ін.

Мовленнєвому акту – як прямому, так і непрямому – притаманна певна ілюктивна сила, яка виявляє себе в розпізна-

ванні слухачем ілокутивного наміру, мети мовця. Ілокутивною метою вважається в такому разі «ментальний акт, здійснення якого прагне мовець від слухача, або ментальний стан, до якого мовець має намір довести слухача» [24, с. 242]. П. Стросон також пов'язує поняття ілокутивної сили висловлення з поняттям ілокутивного наміру мовця: «Розуміння сили висловлення містить у собі розпізнавання того, що в широкому смислі може бути названо наміром, спрямованим на слухача» [25, с. 145–146]. Комунікативний намір, як і комунікативна сила висловлення, тісно пов'язані з тим, наскільки адекватно мовець оцінює ситуацію спілкування й відповідно добирає необхідні мовні засоби для втілення свого задуму.

Під ситуацією спілкування розуміють цілий комплекс екстралінгвістичних чинників, котрі утворюють той позамовний субстрат, що включає місце, час, ситуацію, тотожність особи мовця самій собі, всі чинники, пов'язані з учасниками мовленнєвого акту тощо, який необхідно враховувати для правильного розуміння мовцем сказаного слухачем [26; 9; 19; 15]. Уведення до апарату мовознавчих досліджень концепту ситуації спілкування (конситуації) або контексту (стосовно тексту) відіграє важливу роль в осмисленні чинників формування пояснювальних висловлень. Так, один із основоположників прагматичної лінгвістики Т.А. ван Дейк зазначає, що «учасник комунікації має фокусувати увагу на специфічних особливостях мовленнєвої ситуації, які можуть виявитися корисними для правильного розуміння не лише значення/референції, але й прагматичних цілей/інтенцій» [27, с. 20].

У зв'язку з дослідженням пояснювальних висловлень у прагматичному аспекті видається релевантним застосування поняття пресупозиції [26; 28]. Натепер комунікативна лінгвістика сформувала більш-менш цілісне поняття пресупозиції, під яким у широкому значенні розглядають спільний фонд знань, спільний досвід, спільні попередні відомості про явище, подію, стан речей тощо, якими володіють комуніканти, зону перетину когнітивних просторів учасників, яка актуалізується в процесі спілкування [9, с. 335]. Концепт пресупозиції тісно пов'язаний з оцінним значенням, яке значною мірою зумовлює функціонування пояснювальних конструкцій. У пресупозиції будь-якого пояснювального утворення стоїть уявлення мовця про можливість відбиття, експлікації мовними засобами глибинної, ідеальної сутності стану речей.

Висновки. Здійснений аналіз засвідчив, що в сучасній лінгвістиці склався тривимірний підхід до вивчення синтаксичних конструкцій, утворених на різних рівнях синтаксичних зв'язків – сполученні слів, складному реченні та тексті. Питання взаємодії мови та мовлення – одне з найбільш важливих у лінгвістиці й у сучасній українській лінгвістиці [29; 23], бо мовленнєвий контекст – «це достатнє смислове оточення, яке дозволяє більш чітко й аргументовано простежити закономірності утворення й функціонування пояснювальних конструкцій» [19, с. 69–70].

Література:

1. Виноградов В. В. Избранные труды. Исследования по русской грамматике. Москва: Наука, 1975. 560 с.
2. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2010. 408 с.
3. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник. Київ : Либідь, 1993. 368 с.

4. Каранська М.У. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис / ред. М.С. Тимошик. Київ, 1995. 312 с.
5. Вихованець І.Р., Городенська К.М., Русанівський В.М. Семантико-синтаксична структура речення. Київ : Наукова думка, 1982. 219 с.
6. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. Москва, 1981. 139 с.
7. Українська мова. Енциклопедія / редкол. : Русанівський В.М., Тараненко О.О. (співголови), М.П. Зяблюк та ін. Київ : Укр. енцикл., 2000. 752 с.
8. Белошапкова В.А. Современный русский язык. Синтаксис : учеб. пособие для филол. специальностей ун-тов. Москва : Высш. школа, 1977. 248 с.
9. Байдусь С.А. Семантико-синтаксична структура конструкцій з пояснювальними відношеннями : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2009. 18 с.
10. Danes Fr., Pokus o strukturni analizu slovesnych vyznamu. Slovo a slovesnost. 1971. № 3. S. 193–207.
11. Остин Дж. Слово как действие. *Новое в зарубежной лингвистике*. Москва : Прогресс, 1986. Вып. 17. С. 22–130.
12. Колосова Т.А., Черемисина М.И. Заметки по понятиям «сочинение» и «подчинение» в их соотношении друг с другом. *Синтаксические отношения в сложном предложении. Сб. науч. трудов*. Калинин : КГУ, 1989. С. 28–39.
13. Матезиус В.О. О так называемом актуальном членении предложения. Пражский лингвистический кружок. Москва : Наука, 1967. С. 239–245.
14. Кормановская Т.И. Сочинение и подчинение в свете коммуникативного подхода. *Филологические науки*. 1989. № 3. С. 52–58.
15. Новікова О.О. просте ускладнене речення в сучасній українській літературній мові : структура, семантика: дисертація. URL : https://ra.vnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/04/Novikova_Dysertatsiya_compressed.pdf (дата звернення: 24.07.2021).
16. Дорошенко С. І. Складні безсполучникові конструкції в сучасній українській мові. Харків: Вид-во при ХДУ видавничого об'єднання «Вища школа», 1980. 150 с.
17. Загrevський Є.І. Безсполучникові складні речення з пояснювальним компонентом у сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Харків, 1999. 20 с.
18. Ойце И.М. Сложные предложения с пояснением в современном русском языке: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01. Москва, 1965. 18 с.
19. Глазова С.М. Комунікативний аспект дослідження пояснення в діалогічному контексті. *Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи* : зб. ст. IV Міжнародної науково-практич. конф. (м. Полтава, 7–8 листопада 2019 р.). Полтава : Вид-во «Астра», 2019. С. 69–73.
20. Загнітко А. П., Вінтонів М. О., Сегін Л. В. Український синтаксис: навчально-практичний комплекс: в 2 ч. 2-ге вид., доповн. Донецьк-Слов'янськ : ДонНУ, 2011. 652 с.
21. Загнітко А.П., Вінтонів М. О., Сегін Л.В. Український синтаксис : навчально-практичний комплекс: в 2 ч. 2-ге вид., доповн. Донецьк-Слов'янськ : ДонНУ, 2011. 652 с.
22. Ляпон М.В. Смысловая структура сложного предложения и текст. К типологии внутритекстовых отношений. Москва : Наука, 1986. 200 с.
23. Колосова Т.А., Черемисина М.И. Очерки по теории сложного предложения. Новосибирск : Наука, 1987. 196 с.
24. Вендлер З. Илокутивное самоубийство. *Новое в зарубежной лингвистике*. Вып. 16. Москва: Прогресс, 1985. С. 238–250.
25. Стросон Р. Интенция и конвенция в речевых актах. *Новое в зарубежной лингвистике*. Москва: Прогресс, 1986. Вып.17. С. 131–150.
26. Звегинцев В.А. Предложение и его отношение к языку и речи. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1976. 307 с.

27. Дейк Т. А. ван. Язык. Познание. Коммуникация: пер. с англ. / сост. В. В. Петрова; под ред. В. И. Герасимова. Москва: Прогресс, 1989. 312 с.
28. Арутюнова Н. Д. Проблемы синтаксиса и семантики в работах Ч. Филмора. *Вопросы языкознания*. 1973. № 1. С. 123.
29. Глазова С. М. Історія термінологізації поняття «пояснення». *The 10th International scientific and practical conference «The world of science and innovation»* (May 5-7, 2021). London, United Kingdom. 2021. С. 360–364.

Hlazova S. Different aspects of the research of explanatory structures of different levels

Summary. In the language explanatory-identifying meaning is embodied in syntactic constructions formed at different levels of syntactic connections – a combination of words, a complex sentence and a text, each of which has its own specificity of its expression. The language tools involved for this purpose show isomorphism at all mentioned levels, as they are caused by common syntactic factors. Therefore, the analysis of linguistic means of forming an explanatory relation, carried out on sentence constructions, will give grounds for determining the specifics of linguistic expression of this meaning at the level of other syntactic units-constructions.

In modern linguistics there is a three-dimensional approach to the study of units of syntax, which consists in the principle

of differentiated study of syntactic units at three levels: formal-syntactic, semantic-syntactic and communicative.

Analysis of the explanation at each level gives some information about its formal and semantic structure, but the mentioned features can provide the most comprehensive information about the specifics of a particular type of sentence units only in the complex. Accordingly, each of the levels should be studied by means of concepts and methods that are appropriate to the nature of a particular level with the following clarification of their relationships.

Analysis of the uniqueness of the multilevel organization of explanatory statements is the basis for clarifying the characteristics of their functioning in speech. The functional aspect of studying complex sentences with an explanatory component of the content determines the introduction into the research apparatus the concept of speech situation, taking into account such an important feature as the composition of participants (dichotomy «speaker-listener»), their background knowledge and strategy of the speaker – all that is the subject of pragmalinguistics. The appeal to the main principles of the theory of speech acts and the study of the peculiarities of the functioning of statements with an explanatory component of the content as speech actions in particular contexts are important in pragmatic analysis.

Key words: explanation, explanatory constructions, formal-syntactic, semantic-syntactic and pragmatic aspects.